ЗОРЯНИЙ ІНТЕГРАЛ ЗНАКОВОГО ПОКОЛІННЯ: персоналістський вимір

Я – тридцять перша літера українського алфавіту. Є в багатьох алфавітах, створених на слов'яно-кириличній графічній основі. За формою накреслення – видозмінена кирилична літера.

Український радянський енциклопедичний словник. – Т. 3. – 1987

«Я» – це власне ім'я, те, що не має множини і не може бути відчуженим від однієї-єдиної незамінимої людської особистості.

Ж.-Ж. Руссо, «Сповідь»

Альбер Камю твердить:

Кажуть, великі ідеї прилітають у світ на лапках голубки. Тож напружмо слух, і, можливо, посеред гуркоту імперій та націй ми почуємо ніби тихе шелестіння крил, слабкий шурхіт життя і надії. Одні скажуть, що цю надію несе народ, інші – що її несе людина. А я вірю, що вона народжується, живе й дихає завдяки зусиллям мільйонів одинаків, чиї дії і чиї твори повсякденно долають кордони та інші грубі видимості історії, щоб яскравіше палахкотіла істина, яку завжди вистежують і якій вічно загрожує небезпека, істина, яку кожен індивід через свої страждання і радощі звеличує для всіх нас[1].

Цей панорамно-образний погляд відомого письменника і філософа міг би стати ще одним розлогим епіграфом до теми українського шістдесятництва, оскільки, зважений на терезах розуму й інтуїції, висловлений зовсім з іншого приводу, він, проте, узагальнює й віддзеркалює одну із закономірностей історичного розвитку суспільства, в основі якого завжди лежить шлях до істини.

У назву першої частини цієї монографії («Я – обернене світові»), що належить до корпусу досліджень так званого *персоналістського шістдесятництва,* свідомо винесено займенник «Я». За Ю. Лотманом, *структура «Я»* – один з основних показників культури; «Я» як займенник – значно простіше за своєю структурою, ніж «Я» як власне ім'я; останнє ж не являє собою твердо окресленого мовного знака[2] .

---

1 *Камю А.* Шведські бесіди // *Камю А.* Вибрані твори : у 3-х т. Харків : Фоліо, 1997. Т. 3 : Есе. С. 553.

2 *Лотман Ю.* Культура и взрыв // Семиосфера. Санкт-Петербург, 2004. С. 127.

ЗОРЯНИЙ ІНТЕГРАЛ ЗНАКОВОГО ПОКОЛІННЯ: персоналістський вимір

Я – тридцять перша літера українського алфавіту. Є в багатьох алфавітах, створених на слов'яно-кириличній графічній основі. За формою накреслення – видозмінена кирилична літера.

Український радянський енциклопедичний словник. – Т. 3. – 1987

«Я» – це власне ім'я, те, що не має множини і не може бути відчуженим від однієї-єдиної незамінимої людської особистості.

Ж.-Ж. Руссо, «Сповідь»

Альбер Камю твердить:

Кажуть, великі ідеї прилітають у світ на лапках голубки. Тож напружмо слух, і, можливо, посеред гуркоту імперій та націй ми почуємо ніби тихе шелестіння крил, слабкий шурхіт життя і надії. Одні скажуть, що цю надію несе народ, інші – що її несе людина. А я вірю, що вона народжується, живе й дихає завдяки зусиллям мільйонів одинаків, чиї дії і чиї твори повсякденно долають кордони та інші грубі видимості історії, щоб яскравіше палахкотіла істина, яку завжди вистежують і якій вічно загрожує небезпека, істина, яку кожен індивід через свої страждання і радощі звеличує для всіх нас[1].

Цей панорамно-образний погляд відомого письменника і філософа міг би стати ще одним розлогим епіграфом до теми українського шістдесятництва, оскільки, зважений на терезах розуму й інтуїції, висловлений зовсім з іншого приводу, він, проте, узагальнює й віддзеркалює одну із закономірностей історичного розвитку суспільства, в основі якого завжди лежить шлях до істини.

У назву першої частини цієї монографії («Я – обернене світові»), що належить до корпусу досліджень так званого *персоналістського шістдесятництва,* свідомо винесено займенник «Я». За Ю. Лотманом, *структура «Я»* – один з основних показників культури; «Я» як займенник – значно простіше за своєю структурою, ніж «Я» як власне ім'я; останнє ж не являє собою твердо окресленого мовного знака[2] .

---

1 *Камю А.* Шведські бесіди // *Камю А.* Вибрані твори : у 3-х т. Харків : Фоліо, 1997. Т. 3 : Есе. С. 553.

2 *Лотман Ю.* Культура и взрыв // Семиосфера. Санкт-Петербург, 2004. С. 127.

Без перебільшення можна сказати, що саме індивідуальне «Я», відкрито й голосно заявлене молодими українськими митцями у 1960-х рр., не тільки стало своєрідним *антрополого-персоналістським маркером* літературного покоління, а й значною мірою визначило його художньо-стильові пошуки. У ті роки таку акцентацію на персональному, вирізненому з-поміж усіх «Я» ідеологи від мистецтва трактували як справжній виклик суспільним приписам з їхньою догмою тотального масовізму, стандартизації, усталеного й усіляко підтримуваного інститутами влади знеособленого колективного «ми».

І не дивно. Адже, за визначенням класичної психології, субстанція «Я» тісно пов'язана з поняттям самосвідомості – як *суб'єктивне психічне явище,* що визначається пам'яттю і, відповідно, спадковістю свідомості та виявляється як протиставлення себе всьому іншому («не-Я»).

Отже, це коротке слово-поняття виходить далеко за межі *займенникового сенсу* і насправді містить у собі потужну сугестивну силу спадковості, живлену й активовану пам'яттю як запорукою тяглості історичних та культурних процесів і традицій, і водночас – потенцію самоусвідомлення як самовирізнення персонального буття: якраз самоусвідомлення стає рушійною силою подальшого розгортання як особистості, так і нації та народу. Актуалізоване «Я», по суті, є *носієм концепції оприЯвлення* себе у світі й пізнання цього світу через структури «Я» як цілісного, інтегрального поняття-концепту. У контексті тоталітарного режиму – також *носієм* реальної загрози тим штучно сконструйованим «цінностям» колективістської безособовості, уніфікації, нівеляції, розчинення волі особистості у колективному гіпнозі «одностайного схвалення» і «бурхливих оплесків», що їх усілякими методами насаджувала комуністична ідеологія.

Однак саме у 1960-ті рр. прозвучала афористично містка, безапеляційно заявлена, виклично проголошена формула покоління, сконденсована у відомих рядках В. Симоненка:

У кожного Я є своє ім'я,
На всіх не нагримаєш грізно.
Ми – це не безліч стандартних «я»,
А безліч всесвітів різних[3].

(«Я...»)

До його ствердного «Я» («Я не можу мовчати!») органічно й впевнено долучалися й інші, цілком самодостатні «Я»: від роздуму-виклику до духовної «внутрішньої ревізії» «Навіщо я? Куди моя дорога?!» (І. Драч); до тріумфального відчуття власної самосвідомості й духовної сили М. Вінграновського: «Я встав з колін і небо взяв за зорі», що прозвучало хай і романтично-образно, проте досить розкотисто-переконливо – як заявлений виклик звичному станові речей, до якого всі давно звикли і з яким безнадійно змирилися. І навіть тоді, коли шістдесятницьке

---

3 *Симоненко В.* Твори : у 2-х т. / упоряд. Г. П. Білоус, О. К. Лищенко. Черкаси : Брама-Україна, 2004. Т. 1 : Поезії. Казки. Байки. З неопублікованого. Літературні статті. Сторінки щоденника. Листи. С. 206.

коло було розсічене масовими утисками, цензурами, репресіями й арештами, це персональне «Я» не зігнулося, не змаліло, оскільки в основі його оприЯвлення лежав імператив вільного вибору: від усвідомлення самого цього вибору («Я вибрала Долю собі сама» – зринуло з уст Л. Костенко) до усвідомлення і своєї власної відповідальності перед цим вибором і цією долею («...І що зі мною не станеться, – // у мене жодних претензій нема // до Долі – моєї обраниці» – теж у Л. Костенко чи «Я не клену своєї долі...» – у І. Світличного)[4]. Адже вже тоді самосвідомість покоління, уявно-провіденційно окресливши коло земного буття, змогла дістати відчуття із майбутнього: «Я поза колом часу» (Є. Сверстюк). Зрештою, саме це самоусвідомлене «Я» й дало право по десятиліттях нелегких випробувань підсумувати: «Я народився під щасливою зіркою...» (Є. Сверстюк); «...Попри все я вдячна долі» (М. Коцюбинська). Тому що над усім, хай і важким, несправедливим, та все ж проминальним, торжествувало вітаїстичне: «Я так люблю життя земне!» (І. Жиленко).

Персональне «Я» завжди має свій власний аксіологічний вимір: право, потребу й мотивацію залишатися собою. Тим-то стверджене Валерієм Шевчуком «Мав дерзновення бути самим собою» – поза всіма кон'юнктурами й випробуваннями долі: воно як своєрідний пароль нескорених, тих, хто чесно йшов дорогою свого призначення.

Однак саме із суми індивідуальних «Я» складається покоління – надто те, що його ми звемо шістдесятниками. Унікальність його визначається переважно тією обставиною (у контексті відповідної суспільно-історичної ситуації), що воно було насичене, як повітря киснем, неповторними яскравими особистостями – і це годі заперечити.

За психологічною персоналістською теорією В. Штерна (а їй передувала персоналістсько-психологічна школа, що постала з «розуміючої психології» В. Дільтея, вчення про ідеографічні науки В. Віндельбандта й теорії інтенціональності Ф. Брентано – всі ці складові комбіновано синтезувала персоналістська теорія Е. Шпрангера) особистість постає як тотальність, єдність багатоманітностей, де по-різному організовані характеристичні риси визначають її унікальність.

З-поміж персоналістських психологічних теорій штернівська є найбільш визначальною для покоління українських шістдесятників, оскільки проголошує *самодостатність особистості* і, водночас, *її відкритість назовні,* де індивідуальне «Я» постає як *Я-влене світові* і Я – обернене світові. Сутнісною характеристикою особистості є при цьому її здатність *мати досвід,* що й розгортається у цій її відкритості зовнішньому світові й переживається внутрішньо, на рівні рефлексій, осмислення та усвідомлення.

Модальність людського життя, що розгортає себе на трьох рівнях (як-от біосфера особистості, світ об'єктів і світ цінностей)[5], передбачає активність

---

4 Див. зокрема: *Тарнашинська Л.* Концепт долі у творчості Олени Теліги та поетів-шістдесятників // *Тарнашинська Л.* Презумпція доцільності. Абрис сучасної літературознавчої концептології. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 201–210.

5 *Роменець В., Маноха І.* Історія психології XX століття. Київ : Либідь, 1998. 989 с.

самовиявлення, напрям самореалізації, що у світі цінностей виявляє себе як інтероцепція, специфічними формами якої є любов, розуміння, творчість, посвята та інші ключові поняття в етико-аксіологічному полі українського шістдесятництва.

Так, П. Рікер якраз *ідею особистості* вважав найбільш плідною з-поміж усіх ідей персоналізму і найперспективнішою для філософських досліджень. *Особистість* є синтезом (єдністю, своєрідною тотальністю) багатоманітного, останнє ж *постає інтегральним поняттям.*

> Цей інтеграл є співзвучністю багатоманітності з особистісним цілим і особистості зі світом, який робить людське життя можливим[6].

Так само має свій *інтеграл* і покоління шістдесятників – як *сума окремих особистостей,* ядром якої, безперечно, є неповторна індивідуальність. Умовно його можна назвати зоряним: по-перше, саме воно показало себе небуденним, мегазірковим, якщо говорити в термінах покоління, оскільки «висвітлило» ціле сузір'я яскравих, зіркових особистостей; по-друге, на долю саме цього покоління випало свідомісно «прийняти» та засвоїти «зоряну» (космічну) тематику у її, так би мовити, дебютному оприявленні, що пов'язано з підкоренням людиною космосу й актуалізацією космічної проблематики (недаремно й розсипана у верстці книжка Л. Костенко називалася «Зоряний інтеграл»). Проте, не відкидаючи всього вищесказаного, *«зоряний інтеграл»* покоління шістдесятників радше можна трактувати *сутнісною квінтесенцією,* «видобутою» із суми (багатоманітностей), цілою величиною яскравих індивідуальних «Я», кожне з яких є і «зоряно» самодостатнім і, водночас, включеним у пасіонарне силове поле покоління як *«...безліч всесвітів різних»* (В. Симоненко), а отже, перейнятим його світоглядно-аксіологічними домінантами. Власне, саме тому можна говорити про *інтеграл покоління*, який становили особистості гранично індивідуалізовані, самобутні, неповторні у своєму хисті й творчому самовияві.

Антропоцентризм шістдесятників – та підвалина, на якій формувалися їхні світоглядні координати, – починався, безперечно, із Я-центризму (інше кажучи – з ego-центризму)[7], на що незаперечно вказує досить експресивна *персоналістична риторика* їхніх творів. Тобто осердям їхнього антропоцентризму є їхнє власне «Я» – як індивідуальна призма, крізь яку віддзеркалюються проблеми людини (звідси – максимально персоналістське, афористичне Тютюнникове: «Я відчуваю людину, як рана – сіль»), а через цю оптику сприйняття – й проблеми цілого світу.

За Е. Муньє, персоналізм жодною мірою не пов'язаний з індивідуалізмом, який розглядає «Я» як ізольовану реальність, першопочатково відокремлену від світу і від інших «Я»[8]. З цього погляду персоналізм українських шістдесятників не є ані абстрактним, ані анти- чи позаісторичним.

---

6 Там само. С. 535.

7 Див.: *Тарнашинська Л.* Свобода вибору – єдина форма індивідуалізації особистості // *Тарнашинська Л.* Презумпція доцільності. Абрис сучасної літературознавчої концептології. С. 226–233.

8 *Мунье Э.* Что такое персонализм? Москва : Изд-во гуманитарной лит-ры, 1994. С. 55.

> Якщо суттю свого вчення персоналізм вважає ідею особистості і її присутності в бутті, то він не може утверджувати себе інакше, як у конкретно історичному контексті[9].

Отже, персоналізм, що дає можливість саморозвитку, – а саме у такому варіанті він був основним принципом духовного утвердження шістдесятників, – доцільно розглядати як *ідею особистості в конкретно історичному контексті* XX століття. Йдеться про конкретно-історичну ситуацію хрущовської «відлиги» та вивільнення творчої потенції з пут заборон, утисків і табу, про спробу цього покоління надати історичним процесам (а саме: побудові проголошеного соціалізму) «людське обличчя» і національне підґрунтя, де потреби й вільний розвиток особистості були б гарантовані на найвищому (державному) рівні. Адже персоналізм як проект, метод і соціальна вимога зродився на Заході для заперечення капіталістичного способу виробництва, де капіталістичні структури перешкоджали вільному розвиткові особистості, й значною мірою апелював до соціалістичного способу виробництва й споживання – уявної, досить ідеалістичної альтернативи. І це – той найширший історично конкретний контекст, у якому особистість другої половини XX століття шукала шляхів виходу із ситуації духовного поневолення. По суті, можемо вести мову про персоналізацію колективних форм життя, наповнення їх особистісним виміром.

Проте не все так просто й примітивно протиставлено, як може видаватися на перший погляд. Зазнавши впливу марксизму, екзистенціалізму, неотомізму (надто коли йдеться про його французьку гілку), а також релігійно-містичної філософії (переважно це віяння російських персоналістів), персоналізм як філософська течія насправді не був аж настільки заідеологізованим, оскільки намагався проникати у засадничі основи людського існування й визначив свої світоглядні пріоритети як такі, що мають за домінантну мету «утвердження цілісного характеру індивідуального буття в його істинності»[10].

Власне, так само можна говорити й про те, що українське шістдесятництво бодай опосередковано оберталось і в силовому полі українського філософа О. Кульчицького, який, залишаючись на позиціях етнопсихології як основи для кристалізації філософських узагальнень перебував під значним впливом М. Шеллера, А. Бергсона, М. Гартмана й Е. Муньє та сповідував «переконання у персоналістській доцільності життя особи»[11].

Інша річ, що українські шістдесятники потрапили у складну, так би мовити, *серединну ситуацію:* вони були затиснуті, з одного боку, переконанням, що саме капіталістичний світ несе кризу духовному здоров'ю людини (і, як показує стан української культури на нинішньому етапі капіталізації нашого суспільства, це було зовсім не безпідставним), а з іншого – тоталітарною суттю переродженого,

---

9 *Роменець В., Маноха І.* Історія психології XX століття. С. 47.

10 Современный философский словарь / под общ. ред. В. Кемерова. Москва : Академический Проект, 2004. С. 515.

11 *Кульчицький О.* Основи філософії і філософічних наук. Мюнхен : Український Вільний Університет, 1995. С. 10.

як вони вважали, соціалізму, який спрямовував свою потужну ідеологічну машину проти того ж таки вільного розвитку особистості, позбавляючи людину вільного вибору й перетворюючи її на безправний «гвинтик».

Тож саме національне – як самобутнє, непроминальне – бачилося їм тим фундаментом, на якому можна було зводити «новий світ», наближений до ідеального, де людині гарантовано буде збереження своєї індивідуальності й вільна самореалізація.

У становленні персоналістських теорій визрівало положення, згідно з яким специфічною рисою особистості

> є не сприйняття себе як ізольованого Cogito, не егоцентрична турбота про власне «Я», а комунікація свідомостей [...], комунікація існувань, існування з «іншим», співіснування (Mitsein)[12].

Адже шістдесятники не перебували поза соціумом, вони жили його проблемами й потребами, були включені в нього всією мірою екзистенційного пережиття. Інша річ, що через свою нелояльність до тоталітарного режиму не мали адекватного їхньому інтелектуальному й фаховому рівневі соціального статусу, що вилилося згодом у демонстративне відчуження окремих з-поміж них від його інституцій (але не самого соціуму як найширшої сфери буття). Однак системою мислення, спрямуванням творчих інтенцій, заангажуванням у його проблематику, активним бажанням «змінити світ» виявляли своє соціумне «наповнення».

Гуртова сила окремих яскравих особистостей утверджувала себе *через комунікацію свідомостей* (що особливо розкриває епістолярний дискурс шістдесятників) і склала ядро того явища, що його ми звемо українським шістдесятництвом. Ба більше, саме це літературне покоління попри всі домисли й інсинуації довкола нього залишило нам незаперечний зразок комунікації окремішніх існувань, об'єднаних спільними устремліннями й ідеалами співіснування яскравих творчих особистостей, які кожна у свій спосіб і кожна «у лоні» *поколіннєвої солідаризованості* протистояли тоталітарній системі й духовній нівеляції.

Свідома своєї самодостатності й неповторності, намагаючись пізнати закони, за якими історія – «найскладніша з наук – // обчислює ЗОРЯНИЙ ІНТЕГРАЛ», керуючись незаперечною настановою інтеграції малих величин: «Життя оперує безконечно малими. // Ми всі поодинці – також малі», Ліна Костенко фактично виводить не лише формулу поколіннєвої солідаризованості, а й формулу непереможності духу нації:

> Із найдрібніших зоряних крихт!
> Вища математика віку:
> З суми безконечно малих
> Виникає безконечно велике[13].

---

12 *Мунье Э.* Что такое персонализм? С. 56.

13 *Костенко Л.* Зоряний інтеграл (Уривки з поеми) // *Костенко Л.* Вибране. Київ : Дніпро, 1989. С. 157.

Тут доречним бачиться одне суттєве уточнення: аби повною мірою спростувати поширені кліше, згідно з якими кожний із репрезентантів шістдесятництва виконував почесну місію – своїм індивідуальним «Я» протистояти деперсоналізованому «ми». Це правильно лише до певної міри: якщо йдеться про колективне «ми» як «єдиний радянський народ», «ми», позбавлене будь-якої критичної рефлексії та індивідуальної самосвідомості, гноблене духовно й морально, інфіковане страхом репресій, цензурних утисків та заборон.

Згідно з теоріями персоналізму, особистість фактично

> протистоїть не «Ми», яке її обґрунтовує і дає їй живильні соки, а «on» (on – у фр. мові безособовий «займенник» (пор. з нім. man) – світові безвідповідальності і тиранії [...]; вона – єдина у Всесвіті реальність, здатна на істинну комунікацію, вона живе своєю *відкритістю «іншому»* (і це годі заперечити з огляду на новітні теорії соціальної та персональної комунікації. – *Л. Т.*) і навіть *«в іншому»,* вона одна спрямована до світу й існує *в світі*[14].

Яскравою ілюстрацією цієї тези і є побутування – як життєве, так і творче – українських шістдесятників: їхня відкритість людині й світові знайшла своє відображення насамперед у тематиці та художньо-поетикальних структурах і засобах, що їх вони культивували у своїй творчості. Звісно, тут йдеться про світовідчуття й громадянську позицію цього покоління, яка, як і кожна позиція, мусить ґрунтуватися (бодай інтуїтивно) на тих чи тих філософських узагальненнях і, відповідно, віддзеркалюватись у творчості.

Шістдесятники намагалися «розімкнути» цей свій «гуртовий світ», де панували взаєморозуміння, взаємодопомога й спільні пошуки ідеалів, у світ великий, у соціум – переважно через наснажене Слово.

Саме такий вектор давав *перспективу* індивідуального саморозвитку, духовної еволюції, творчого поступу, адже шістдесятниками переважно рухало максималістсько-вимогливе Дзюбине зізнання: «Я завжди собою невдоволений...», що прозвучало вже з висоти всього зробленого і що могли би повторити й інші його духовні побратими.

Насправді важко говорити про «присутність» у житті й творчості українських шістдесятників філософії як однієї стрункої теоретичної системи[15], що опановувалася б ними системно й цілеспрямовано: на це є певні причини[16]. За плечима в кожного з них був радянський вищий навчальний заклад (переважно філфак університету або педінституту, лише Вал. Шевчук закінчив історико-філологічний факультет), який залишав молодий допитливий розум у межах і на роздоріжжях

---

14 *Мунье Э.* Что такое персонализм? С. 56.

15 Див. зокрема: *Тарнашинська Л.* Філософія покоління як «публічна свідомість»: пролегомени до філософського дискурсу // *Тарнашинська Л.* Презумпція доцільності. Абрис сучасної літературознавчої концептології. С. 175–189; *Пахльовська О.* Українські шістдесятники: філософія бунту // Сучасність. 2000. № 4. С. 65–84 та ін.

16 Див.: *Тарнашинська Л.* Сюжет Доби: дискурс шістдесятництва в українській літературі XX століття [Монографія]. Київ : Академперіодика, 2013. С. 265–405.

марксистсько-ленінської теорії. Добра філософська лектура світового рівня потрапляла до українського читача спорадично – переважно в російських чи польських перекладах, а сама вітчизняна філософська наука перебувала у лещатах табу й стереотипів. Тож недаремно той-таки екзистенціалізм, що ним на сьогодні найчастіше обґрунтовують філософсько-світоглядні засади шістдесятництва[17], який здобувався ними здебільшого на рівні чину, практичного пережиття, або ж кордоцентризму[18], і з погляду ширшої аналітики не вичерпують усієї сукупності філософських підвалин цього явища.

Це також стосується й персоналізму, спроба обґрунтувати який у попередньому виданні цієї книги була першою: загалом тема філософського підґрунтя шістдесятницького творчого пориву потребувала ґрунтовного інтегрального дослідження, спробою чого стала монографія[19], де проблематика українського шістдесятництва знайшла своє теоретико-літературознавче й філософське розгортання під кутом зору літературознавчої антропології.

Однак, очевидно, саме *персоналістська орієнтація сковородинівського* наповнення стала тією усвідомленою внутрішньою настановою, яка освітлювала життєвий і творчий шлях українських шістдесятників і яка допомогла їм здобутися на *індивідуальний голос*. Зрештою, той *«ген» Я-центризму*, що передбачає *відповідальність* не лише перед *Іншим*, а й перед світом загалом, передався їхнім наступникам і дав змогу, скажімо, І. Калинцю заявити про це з повним усвідомленням своєї «глобальної» персоналістської суті:

Я був усім на всіх і вся:
Величчям, вірою і болем[20] .

Персоналізм із його контрапунктом «персони» (як особистості) став фактично тим головним фокусом, із допомогою якого шістдесятники намагалися подолати ситуацію розірваності національної культури, соціокультурної упослідженості й неповноти буття, підпорядкованості людини тотальності зовнішніх чинників, зокрема, ідеологічних, соціальних, насаджуваної деформованої, «підігнаної» під

---

17 Див.: *Тарнашинська Л.* Свобода вибору – єдина форма самореалізації в абсурдному світі (Проза Валерія Шевчука як віддзеркалення екзистенціалізму) // Сучасність. 1995. № 3. С. 117–128; Те саме: Сезон вічності. Літературно-критичні тексти. Львів–Париж–Цвіккау. 2001. С. 23–42; *Тарнашинська Л.* Художня галактика Валерія Шевчука. Постать сучасного українського письменника на тлі західноєвропейської літератури. Київ : Вид-во ім. Олени Теліги, 2001. 224 с.; *Пахльовська О.* Українські шістдесятники: філософія бунту // Сучасність. 2000. № 4. С. 65–84 та ін.

18 Див.: *Тарнашинська Л.* Кордоцентрична концепція Григорія Сковороди та Памфіла Юркевича як філософська й етична основа топології шляху в творчості українських шістдесятників // Григорій Сковорода – духовний орієнтир для сучасності. Наукові матеріали XIII Сковородинівських читань : у 2-х кн. Київ, 2007. Кн. 1. С. 233–247.

19 Див.: *Тарнашинська Л.* Сюжет Доби: дискурс...

20 *Калинець І.* Пробуджена муза. Поезії. Варшава : Об'єднання українців у Польщі; вид-во Канадського ін-ту укр. студій, 1991. С. 42.

потреби догм фальшиво-лицемірної моралі згідно з кодексом «будівника комунізму». Це особливо гостро відчувалося всередині пережиття есхатологічної драматургії XX століття, тієї антрополого-гуманітарної катастрофічності, що її несла з собою *концепція* формування *homo soveticus*.

Така персонально загострена позиція причетності й відповідальності є альфою та омегою поетичної, публіцистичної і літературно-критичної риторики шістдесятників (згадаймо Драчеве: «Тривоги людства – це мої тривоги», проголошене після не менш категоричного: «Палаю – значить, я живу!»); із цього глибоко персоналізованого світу поставала й цілком інша, рефлекторна, психологічно «закроєна» проза[21].

Однак, коли йдеться про сам творчий процес як сферу творчо-особистісної реалізації, то тут, ясна річ, на перше місце виступає умова «самотності». Проте це «така самотність, в якій присутній весь світ»[22], що її тематично віддзеркалює творчість шістдесятників, особливо поетична.

Метою цієї монографії є через яскраві постаті відчути дух того часу, з'ясувати місце кожного митця у системі художньо-естетичних координат другої половини XX століття з проекцією на сучасність. Саме окремі профілі на тлі покоління шістдесятників – як тих, що здобулися на статус «дисидентів», зазнавши тюрем, репресій і таборів, так і «тихих книжників», які чинили системі внутрішній опір, відбувши у тривалу творчу «самоеміграцію», – здатні витворити цілокупний портрет епохи в усіх її розмаїтих виявах. Звісно, ця праця, що охоплює усталений «канон» шістдесятництва[23], спонукатиме читача до пошуку й інших джерел, а перед автором розгортатиме нові дослідницькі перспективи: адже сказати все і відразу – значить позбавити себе творчого стимулу. Бо жодне, навіть найширше, видання, як також і сукупність кількох праць, не можуть претендувати на вичерпність цієї проблематики. Але кожен дослідник окреслює власне поле художньо-естетичних зацікавлень, власний діалог із тими концептуальними засадами, які найглибше врізалися йому в душу.

Пропонований тут розділ «З дослідницького архіву» допоможе краще відтворити атмосферу, що її принесли з собою в українське суспільство і в його культуру письменники 1960-х рр.

---

21 Див. зокрема: *Тарнашинська Л.* Новелістичне входження в літературу шістдесятників: орієнтація на західне модерне письменство? // *Тарнашинська Л.* Презумпція доцільності. Абрис сучасної літературознавчої концептології. С. 190–200.

22 *Мунье Э.* Персонализм // Французская философия и эстетика XX века. Москва : Искусство, 1995. С. 211.

23 Проблеми канону шістдесятництва, так само як і нинішній стан вивчення цієї широкої проблематики, авторка розглядає, пропонуючи власні методологічні підходи, у такій аналітичній студії: *Тарнашинська Л.* Аберація явища у постмодерному прочитанні // *Тарнашинська Л.* Презумпція доцільності. Абрис сучасної літературознавчої концептології. С. 154–174; див. також: *Її ж.* Українське шістдесятництво: аберація явища у постмодерному прочитанні // Слово і час. 2006. № 3. С. 59–71.

Так уже склалося, що в мою долю літературного критика в добу роботи у «Літературній Україні» щасливо ввійшли ті, кого ми звемо шістдесятниками, визначивши згодом і мій тривалий науковий інтерес. Інтуїтивно відчувала, що це той айсберг, верхівку якого видно всім, але «розкопувати» його вглиб наважиться далеко не кожний: надто складною є та нібито проста риторика пасіонарного покоління в координатах його неоднозначної епохи. Тож народженням цієї монографії значною мірою завдячую особистому знайомству й плідному творчому спілкуванню з Вал. Шевчуком, Є. Сверстюком, І. Дзюбою, Л. Костенко, М. Коцюбинською, І. Жиленко, М. Вінграновським, П. Загребельним, Г. Севрук, а також Леонідою та Надією Світличними (дружиною і сестрою І. Світличного), О. Черненко (дружиною Григорія Тютюнника і духовним побратимом Григора Тютюнника), а ще – з І. Кошелівцем. Саме тому вона не є холодним і сухим академічним дослідженням, а спробою поділитися з читачем своїм відчуттям і осмисленням (яке, зізнаюся, не має кінця) творчості окремих репрезентантів цього явища – тих, хто найближчий мені за духом і способом світовідчуття. Власне, через те українське шістдесятництво має для мене й інший, *особистісно-персональний вимір,* і постає у, сказати б, такому забарвленні: *шістдесятництво як сентимент.*

Усі мої попередні дослідження (як-от книжки «Закон піраміди. Діалоги про літературу та соціокультурний клімат довкола неї», 2001; «Сезон вічності. Літературно-критичні тексти», 2001, які значною мірою віддзеркалюють процес «увіходження» в шістдесятницьку тему, як і монографії «Художня галактика Валерія Шевчука. Постать сучасного українського письменника», 2001 та «Презумпція доцільності. Абрис сучасної літературознавчої концептології», 2008, де зроблено спробу теоретичного обґрунтування окремих аспектів цього явища) не вичерпали цієї широкої теми, а лише спонукали до подальших досліджень та узагальнень, підсумком чого стала пізніша аналітична монографія «Сюжет Доби: дискурс шістдесятництва в українській літературі XX століття», 2013, а також окрема праця про висвітлення у творчості шістдесятників постаті й образу Тараса Шевченка «"Шевченко – поет сучасний": прочитання крізь призму шістдесятництва» (Київ, 2017).

До другого видання книги «Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління» ввійшли нові студії, зокрема про творчість В. Стуса, В. Дрозда, Є. Гуцала, а також про шістдесятників-митців, що спричинило до певного переструктурування її змісту. Студія про І. Дзюбу, як і попередньо, «замикає» першу частину книги «Я – обернене світові», оскільки, як на мене, саме діяльність цієї видатної людини нашого часу пронизана тими резонансними концепціями, що так чи так відлунюють у творчості інших шістдесятників: вона певним чином «підсумовує» ідею української культури як цілісності.

«Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління» (сукупно з усіма попередніми книгами й публікаціями) виросло з моїх власних творчих зацікавлень, спілкування і запитань до минулого, на які конче хотілося знайти відповіді. Проте воно жодною мірою не закриває шлях подальшим зацікавленням і подальшим запитанням, на які все ще хочеться шукати відповіді.

* * *

Наразі висловлюю подяку рецензентам цього видання: академіку Національної академії наук України, доктору філологічних наук, заступникові директора Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України М. М. Сулимі та доктору філологічних наук, професору Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара Н. І. Заверталюк, науковому редакторові директору Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України академіку Національної академії наук України М. Г. Жулинському, а також моїм колегам по інституту, зокрема А. Кравченку та Н. Лисенко-Єржиківській, за підтримку ідеї цього видання. Дякую також працівникам Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, зокрема В. Патоці та В. Кононенко, де під грифом запропонованої мною авторської ідеї серії «Шістдесятництво: профілі на тлі покоління» пройшла апробацію (у форматі біобібліографічних видань) більшість із поданих тут текстів (літературознавчі розвідки у цих виданнях доповнено вичерпним корпусом бібліографії, підготовленої професійними бібліографами цієї установи).

Так само вдячна директору видавництва «Смолоскип» Ростиславу Семківу, редактору Юлії Білоус, а також, на жаль, вже покійним Осипу Зінкевичу та Наталі Ксьондзик за взаєморозуміння та підтримку ідеї перевидання цієї книги.